

ΝΤΟΡΙΝΑ ΠΑΠΑΛΙΟΥ

ΤΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ ΦΩΣ

μυθιστόρημα

ΙΚΑΡΟΣ

ΤΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ ΦΩΣ

70 Χρόνια
Εκδόσεις Ίκαρος
1943-2013

© Ντορίνα Παπαλιού & Εκδόσεις Ίκαρος 2013

ISBN 978-960-9527-81-1

ΝΤΟΡΙΝΑ ΠΑΠΑΛΙΟΥ

ΤΟ ΑΠΑΡΑΙΤΗΤΟ ΦΩΣ

μυθιστόρημα

ΙΚΑΡΟΣ

στον Αποστόλη

1

Αθήνα, 2006

Συχνά τον έφερνε στο νου της. Έτσι, όπως θα ήταν στην πραγματικότητα: το χλομό του πρόσωπο να την κοιτάζει αινιγματικά, τα μάτια του μπλε σαν τα δικά της. Κι έπειτα, εκείνες τις αποχρώσεις τού γκρι και του μπλε του κοβαλτίου στα ρούχα του, μέσα στο κατακίτρινο, απλωμένο με παχιές πινελιές φόντο, ένα κίτρινο τόσο φωτεινό που έδινε στο πρόσωπό του όλη τη λάμψη που του έλειπε και στο μπλε μια νέα διάσταση. Έτσι τον φανταζόταν, πλημμυρισμένο στο χρώμα, όχι όπως τον είδε για πρώτη φορά στη φωτογραφία που της άφησε ο πατέρας της, ασπρόμαυρο.

«Λουίζα», πήγε να της μιλήσει ο Πέτρος αλλά εκείνη δεν του έδωσε καμιά σημασία. Τα μάτια της ήταν καρφωμένα στη φωτογραφία.

Η νεαρή κοπέλα με το ανάλαφρο, ανοιξιάτικο φόρεμα, καθισμένη στο μπράτσο μιας ανοιχτόχρωμης πολυθρόνας, χαμογελούσε στο φακό. Έμοιαζε ευτυχισμένη. Αλλά δεν ήταν η κοπέλα στην οποία είχε εστιάσει η Λουίζα. Πίσω της, στον λευκό τοίχο, ελαφρά φλου, ήταν ο πίνακας, επιβλητικός, να γεμίζει σχεδόν όλο το φόντο. Η Λουίζα γύρισε ανά-

ποδα τη φωτογραφία στα χέρια της, με προσοχή. Στο πίσω μέρος ήταν γραμμένο με μελάνι: Αθήνα, Ιούνιος '41.

«Ωστε τελικά υπήρξε στ' αλήθεια», ήταν η πρώτη της σκέψη. Γιατί ήταν στιγμές στη ζωή της που είχε αναρωτηθεί για την ύπαρξή του, που είχε πιστέψει πως ο συγκεκριμένος πίνακας δεν ήταν παρά ένα φανταστικό αντικείμενο, ένας μύθος της παιδικής της ηλικίας. Ακούμπησε τη φωτογραφία στο γραφείο του Πέτρου κι έγειρε πίσω στην καρέκλα. Ένιωσε έναν έντονο κόμπο στο λαιμό. Θέλησε να κλάψει αλλά κρατήθηκε. Δεν το ήθελε. Όχι μπροστά του.

«Είναι και κάτι ακόμη που μου άφησε για σένα». Ο Πέτρος ήρθε και στάθηκε πλάι της, κρατώντας έναν δεύτερο μικρό φάκελο. Εκείνη γύρισε και τον κοίταξε ανέκφραστη.

«Μου ζήτησε αυτά τα δύο πράγματα να σου τα δώσω εγώ προσωπικά. Ήθελε να είναι σίγουρος πως θα φτάσουν στα χέρια σου».

Η Λουίζα πήρε το φάκελο αποφεύγοντας το ενοχλητικό ψύχραιμο, στέρεο, σιωπηλά αλλά διακριτικά παρηγορητικό –σίγουρα υποκριτικό– βλέμμα του Πέτρου.

«Δεν θα τον ανοίξεις;» τη ρώτησε.

«Αργότερα», απάντησε κοφτά. Έχωσε το φάκελο στην τσάντα της και σηκώθηκε με τη φωτογραφία στο χέρι της.

Δεν είχε καμιά οικειότητα με τον Πέτρο. Το ότι είχε ανοίξει παρουσία του τον κλειστό φάκελο με τη φωτογραφία ήταν κάτι που την είχε εκνευρίσει: δεν θα μπορούσε όμως ποτέ να υποπτευθεί το περιεχόμενό του. Η Λουίζα δεν φανταζόταν καν ότι υπήρχε η φωτογραφία αυτή, κι ο Πέτρος ήταν ο τελευταίος άνθρωπος με τον οποίο θα ήθελε να μοιραστεί την τόσο προσωπική στιγμή της αποκάλυψης.

Ο λόγος πήγαινε βαθιά: Η Λουίζα ποτέ δεν είχε αποδε-

χθεί τη σχέση του πατέρα της, του Νικηφόρου Λασκαράτου, με τον Πέτρο. Δεν ήταν ένας απλός συνεργάτης στο δικηγορικό γραφείο του. Από τα λίγα που γνώριζε, η Λουίζα, είχε διαμορφώσει την άποψη πως όλα αυτά τα χρόνια που δούλευαν μαζί, ο πατέρας της τον αγαπούσε σαν γιο του. Η εντύπωση αυτή ήταν κάτι που δεν μπορούσε, ή και δεν ήθελε να επεξεργαστεί. Η παρουσία του Πέτρου τής προξενούσε από όταν τον πρωτογνώρισε παράξενα αισθήματα ανταγωνισμού, σε έναν αγώνα όμως στον οποίο εκείνη δεν μπήκε ποτέ ή πιο σωστά, από τον οποίο το έβαλε στα πόδια. Όμως, πόσο κοντά του άραγε ένωθε τον Πέτρο ο πατέρας της για να του έχει εμπιστευθεί κάτι τόσο προσωπικό του; τη φωτογραφία αυτή; Να είχε μιλήσει στον Πέτρο και για τον πίνακα της φωτογραφίας, να του είχε πει την ιστορία του; Η Λουίζα δεν ήθελε να το πιστέψει. Αλλά δεν τον ρώτησε. Κι εκείνος άλλωστε δεν της είχε αναφέρει τίποτα όταν της την παρέδωσε. Αλλά το ζήτημα δεν ήταν ο Πέτρος. Στο νου της Λουίζας κυριαρχούσε τώρα ένα πολύ σοβαρότερο ερώτημα: Γιατί έπρεπε η ίδια να δει τη φωτογραφία τώρα μόνο; γιατί δεν της την είχε δείξει ο πατέρας της όσο ζούσε; Ίσως η εξήγηση να βρισκόταν στον δεύτερο φάκελο, εκείνον που θα άνοιγε αργότερα μόνη της, χωρίς να την κοιτάζει κανείς. Η περιέργεια και η ανυπομονησία είχαν μόλις προστεθεί στο συνονθύλευμα των συναισθημάτων πόνου και ενοχών, που την είχαν κατακλύσει και την έπνιγαν από τη στιγμή που πέθανε ο πατέρας της.

Ο Πέτρος τη συνόδευσε μέχρι την έξοδο του γραφείου. Εκείνη του μίλησε χωρίς να τον κοιτάξει.

«Σ' ευχαριστώ που ήσουν κοντά του όλα αυτά τα χρόνια. Ίσως, άλλωστε, να σ' αγαπούσε πιο πολύ απ' όσο εμέ-

να». Το πρώτο δεν το εννοούσε, το είπε τυπικά. Όσο για το δεύτερο, αν και θα ήθελε πολύ να μην ήταν έτσι τα πράγματα δεν αισθάνθηκε καθόλου άσχημα για τον ελαφρά επιθετικό τόνο που της ξέφυγε.

Εκείνος φάνηκε να ξαφνιάζεται.

«Μην το λες αυτό. Ήταν περήφανος για σένα, Λουίζα». Και σαν να ερμήνευε τη σκέψη της, πρόσθεσε: «Ποτέ δεν σε κατέκρινε που απομακρύνθηκες». Τώρα την εκνεύρισε ακόμη περισσότερο με το θράσος του. Δεν είχε καμιά δουλειά να της μιλάει για το πώς ένιωθε ο πατέρας της για κείνη ούτε να σχολιάζει τη σχέση της μαζί του – όχι ο Πέτρος. Δεν ήθελε τη γνώμη του ούτε παρηγοριά – όχι από τον Πέτρο.

«Δεν ξέρω», του είπε στεγνά. Μα ύστερα σκέφτηκε πως ήταν κρίμα να του θυμώνει αν έλεγε αλήθεια, αν πράγματι ήταν περήφανος για κείνην ο πατέρας της, μια περηφάνια που δεν της έδειξε ποτέ όσο ζούσε. Ακόμη και τώρα, που είχε κλείσει τα τριάντα της, είχε ανάγκη την αποδοχή του.

Ο Πέτρος τής άνοιξε την πόρτα. «Της μοιάζεις πολύ της γιαγιάς σου. Ειδικά στη φωτογραφία αυτή». Το είχε πει κάπως αμήχανα κι εκείνη κοντοστάθηκε.

«Έτσι έλεγε κι ο πατέρας μου, πως έχω πάρει τα μάτια της». Έστρεψε ασυναίσθητα το βλέμμα της στο βάθος του διαδρόμου, προς τημισάνοιχτη πόρτα του γραφείου του. «Αν και δεν την είχε γνωρίσει, πάντοτε έλεγε πως είμαι ίδια η μητέρα του – και πως δεν έχω πάρει τίποτα από τη δική μου». Ένιωθε τόσο περήφανη μικρή όποτε της το έλεγε: «Είσαι φτυστή η γιαγιά Λουίζ», παρότι θα ήθελε να της μοιάζει πολύ πέρα από τα γαλανά της μάτια, που εννοούσε εκείνος. Η Λουίζ Χατζηλουκά, πέρα από την αξία

της ως ζωγράφου, ήταν ηρωίδα. Ενώ εκείνη, η εγγονή, η Λουίζα Λασκαράτου, απλώς έφερε το μικρό της όνομα, με ένα άλφα να έχει προστεθεί στο τέλος του. Κι όμως, το να μοιάζει σ' εκείνη, τη μητέρα του πατέρα της, έστω λίγο, ήταν πηγή περηφάνιας, τόσο μεγάλης όσο το να μοιάζει στη δική της μητέρα, είτε στην εμφάνιση είτε στο χαρακτήρα, της ήταν απεχθές.

Ο Πέτρος τής έδωσε το χέρι.

«Ό,τι χρειαστείς, ξέρεις πού θα με βρεις», της είπε. Ο ίδιος ήταν σίγουρος πως όταν η Λουίζα θα άνοιγε τον δεύτερο φάκελο που της άφησε ο πατέρας της, θα ερχόταν να τον συναντήσει. Και τότε θα της μιλούσε – για όλα όσα γνώριζε, όλα όσα ο πατέρας της είχε ηθελημένα κρατήσει ως τώρα κρυφά από τη Λουίζα, άγνωστο και στον ίδιο τον Πέτρο γιατί. Εκείνος δεν είχε λόγο να της κρύψει τίποτα. Η συνηθισμένη όμως απόμακρη στάση της και η βαθιά μελαγχολία που εξέπεμπε το πρόσωπό της εκείνο το πρωινό, μια μελαγχολία που η Λουίζα έμοιαζε να προσπαθεί επιμελώς να κρύψει, τον είχαν αποτρέψει. Κι αν δεν ερχόταν μόνη της, αν δίσταζε, αν φοβόταν, θα την πλησίαζε κάποια στιγμή εκείνος να της μιλήσει. Ο Πέτρος γνώριζε πολύ καλά τη σημασία αυτής της φωτογραφίας για τον Νικηφόρο Λασκαράτο καθώς και το περιεχόμενο του δεύτερου φακέλου. Κι ήταν ο μόνος πια που θα μπορούσε να το εξηγήσει στη Λουίζα. Αυτό όμως που καθόλου δεν γνώριζε, ούτε μπορούσε να προβλέψει, ήταν το αν και πότε θα ερχόταν η στιγμή να της μιλήσει για όλες τις άλλες σχέσεις που περνούσαν από το μυαλό του ενώ την κοίταζε.

«Κύριε Πέτρο», τον έβγαλε από τις σκέψεις του η φωνή της βοηθού του. «Σας ζητούν στο τηλέφωνο, από το πανε-

πιστήμιο, για κάτι που έχει να κάνει με τη διάλεξή σας». Γύρισε ενοχλημένος, και της έγνεψε, να τον αφήσει κι εκείνη χάθηκε βιαστικά πίσω από την πόρτα του γραφείου της.

«Και με τα πράγματά του τι θα γίνει;» ρώτησε η Λουίζα γυρίζοντας ξανά προς τη μισάνοιχτη πόρτα του γραφείου του πατέρα της.

Δεν είχε ρίξει ούτε μια κλεφτή ματιά στο γραφείο του, προτού συναντήσει τον Πέτρο. Ο προσωπικός χώρος του την τρώμαζε. Δεν ήταν τόσο ο ίδιος ο θάνατός του, όσο το ότι είχε έρθει τόσο ξαφνικά που την έκανε να νιώθει πως θα τον έβλεπε μπροστά της, πως εκείνη τη στιγμή θα έβγαίνε από το γραφείο του ο Νικηφόρος Λασκαράτος. Δεν ήταν και τόσο μεγάλος σε ηλικία. Έμοιαζε υγιής. Αλλά το ανεύρυσμα ήρθε χωρίς καμιά προειδοποίηση. Πέθανε δυο μέρες μετά στο νοσοκομείο, πριν προλάβουν να τον εγχειρίσουν.

Ο Πέτρος τής χαμογέλασε.

«Δεν χρειάζεται να κάνεις τίποτα τώρα, αν δεν θέλεις. Δεν επείγει. Μπορώ να τα φροντίσω όλα εγώ», της είπε. Την ακούμπησε στον ώμο κι εκείνη τινάχτηκε, ξαφνιασμένη. Του είπε ότι θα επικοινωνούσε μαζί του αν χρειαζόταν κάτι, κι έφυγε.

Κατέβηκε τρέχοντας τη μαρμαρίνη σκάλα του κτηρίου και στάθηκε στο τέρμα της. Δεν την έβλεπε κανείς και ο κόμπος που την έπνιγε στο λαιμό, λύθηκε. Κάθισε στο προτελευταίο σκαλί κι έκλαψε, με αναφιλητά.

Στην κηδεία του πατέρα της δεν είχε κλάψει – ο νεκρός σαν ένας ξένος, όχι ο δικός της πατέρας. Δεν είχε νιώσει τίποτα όταν ο Πέτρος, λίγο νωρίτερα, της είχε πει πως ότι

είχε και δεν είχε ο πατέρας της το άφηνε σ' εκείνη – σαν αυτά που της άφηνε να μην ήταν τίποτα περισσότερο από αδιάφορα υλικά πράγματα, τα αντικείμενα ενός ξένου. Και τα χρήματά του, ακόμα πιο αδιάφορα. Κι αυτό όχι επειδή δεν τα είχε ανάγκη. Δεν είχε ιδιαίτερη οικονομική άνεση από τη δουλειά της η Λουίζα, απλώς δεν είχε ποτέ ανάγκη από πολλά. Ποτέ δεν ζήτησε ούτε δέχτηκε χρήματα από τον πατέρα της, από τη μέρα που τελείωσε το πρώτο της πτυχίο. Για το μεταπτυχιακό της στην ανθρωπολογία, στην Οξφόρδη, τα έβγαλε πέρα μόνη της – είχε πάρει υποτροφία και παράλληλα έπιασε δουλειά στο Pitt Rivers, το μουσείο κοινωνικής ανθρωπολογίας του πανεπιστημίου. Εκεί, στις αποθήκες του, ήταν που βρήκε και το θέμα της διατριβής της, πάνω σε μια συλλογή από αντικείμενα και μάσκες της φυλής των Μπενίν της Νιγηρίας, πρόσφατη δωρεά των κληρονόμων ενός άγγλου γιατρού, συλλέκτη και περιηγητή των αρχών του 20ού αιώνα. Κι έπειτα, παράλληλα με το διδακτορικό της, η Λουίζα ανέλαβε να στήσει μια μικρή έκθεση στο μουσείο με τη συμπαράσταση και την ενθάρρυνση του επιβλέποντα καθηγητή της. Όταν πήρε το διδακτορικό, συνέχισε να εργάζεται στο Pitt Rivers, ενώ παράλληλα περίμενε απάντηση στην αίτησή της για τη θέση του βοηθού επιμελητή στο τμήμα αφρικανικών συλλογών του Βρετανικού Μουσείου του Λονδίνου. Αλλά για την ώρα ήταν ακόμα στην Οξφόρδη.

Από παιδί, η Λουίζα ένιωθε ότι δεν είχε ανάγκη τους γονείς της για να τα βγάλει πέρα στη ζωή της. Δεν της άρεσε να ζητά και πάντως όχι από εκείνους – μια στάση ζωής που αναρωτήθηκε στην πορεία πολλές φορές για την ορθότητά της, μιας και συχνά ήταν τερατωδώς μεγάλη η επι-

θυμία της γι' αυτό που δεν τολμούσε να ζητήσει. Μόνο που αυτό δεν ήταν χρήματα αλλά το μοναδικό αυτονόητο που προσδοκά κανείς από τους γονείς του και που εκείνης δεν της προσέφεραν ποτέ – την ξεκάθαρη και με συνέπεια εκδήλωση της αγάπης τους.

Η φωτογραφία όμως, που την κρατούσε ακόμη σφιχτά στο χέρι, ήταν κάτι τελείως διαφορετικό. Ήταν ό,τι πιο πολύτιμο μπορούσε να της έχει αφήσει ο πατέρας της. Είχε να κάνει με τον πατέρα της κι εκείνη μονάχα. Με τις στιγμές που είχε περάσει μαζί του και που για πάντα θα αναπολούσε, όταν μικρή, αφού χώρισαν οι γονείς της, έμενε στο δικό του σπίτι και, πριν κοιμηθεί, εκείνος καθόταν πλάι της και του ζητούσε να της πει για άλλη μια φορά την ιστορία του πίνακα – του πίνακα αυτής της ασπρόμαυρης φωτογραφίας. Και τώρα, έτσι καθισμένη όπως ήταν στο κρύο και σκονισμένο μαρμάρينو σκαλοπάτι της στριφογυριστής σκάλας του κτηρίου του γραφείου του, ο θάνατός του ήταν ξαφνικά αληθινός. Κι εκείνη, μόνη.

Θυμόταν ακόμα την πρώτη φορά. «Πες μου μια ιστορία», του είχε πει ένα βράδυ που δεν την έπαιρνε ο ύπνος. «Όχι σαν τις άλλες, εκείνες με τους μάγους και τα τέρατα. Δεν είμαι πια μωρό. Θέλω μια ιστορία αληθινή». Κι εκείνος κάθισε πλάι της, στην αρχή σιωπηλός και σκεπτικός. «Αυτή η ιστορία θα είναι το μυστικό μας...», της ψιθύρισε και της χάιδεψε τα μαλλιά. «Μπορείς να φυλάξεις το μυστικό;» τη ρώτησε κι αμέσως εκείνη του έγνεψε ναι. Κι ύστερα από λίγο, αφού έμοιαζε να το σκέφτηκε καλά, ο πατέρας ανακάθισε στην άκρη του κρεβατιού της και με ύφος σοβαρό, με τη ζεστή, γεμάτη σιγουριά φωνή του που πάντοτε την ηρεμούσε, συνέχισε: «Είναι η ιστορία ενός πίνα-

κα. Και είναι πέρα για πέρα αληθινή. Αρχίζει πολλά χρόνια πριν, σ' έναν τόπο μακρινό, σε μια πόλη με ομίχλη και βαρύ, μουντό ουρανό, στη Γλασκόβη, στα χρόνια της Βασίλισσας Βικτωρίας. Τότε που ένας νεαρός ζωγράφος με πολλά όνειρα, ένα απλό αγόρι από τη Γλασκόβη, προσπάθησε να βρει το δρόμο του σ' έναν κόσμο που δυσκολευόταν να αποδεχθεί αυτόν που μπορεί και τολμά να κοιτάζει με τη δική του ματιά...» Και η ιστορία αυτή που της αφηγήθηκε, η αληθινή, πάντοτε τελείωνε, όσες φορές και αν της την είχε διηγηθεί, ξανά και ξανά, όσες λεπτομέρειες κι αν πρόσθετε ή άλλαζε σε κάθε αφήγηση ο πατέρας της, στην Ελλάδα, στα χρόνια της Κατοχής, σ' ένα «σκοτεινό» διαμέρισμα, κάπου στο κέντρο της Αθήνας. Και το τέλος ήταν πάντοτε το ίδιο, θλιβερό και μελαγχολικό – ένα τέλος όμως που δεν ήταν ολοκληρωμένο, που πάντα τού έμενε μια λέξη, μια συλλαβή ανείπωτη.

Για τη Λουίζα, η φωτογραφία που κρατούσε σφιχτά στο χέρι δεν ήταν μια ακόμη από τις λιγοστές φωτογραφίες της γιαγιάς της, της ζωγράφου Λουίζ Χατζηλουκά, που είχαν διασωθεί. Ήταν η μία και μοναδική φωτογραφία ενός πίνακα. Ήταν η φωτογραφία που παρέπεμπε σε μια ιστορία που δεν θα ξεχνούσε ποτέ όσα χρόνια κι αν περνούσαν, ειπωμένη για κείνη μόνο, σημείο αναφοράς στη σχέση με τον πατέρα της. Τώρα ίσως θα τη χαρακτήριζε έναν παράξενο «μύθο καταγωγής» όπως αποκαλούν οι ανθρωπολόγοι τις ιστορίες της γέννησης ενός κόσμου ή της δημιουργίας μιας παράδοσης, που χτίζουν την ταυτότητα μιας φυλής ή ενός έθνους. Γιατί η ιστορία που της έλεγε ο πατέρας της, η ιστορία του πίνακα, δεν ήταν άλλη από την ιστορία της οικογένειάς του. Άρχιζε από τον δημιουργό του πίνακα της

φωτογραφίας και προπάππο του πατέρα της, τον σκοτσέζο ζωγράφο Τζόναθαν Ντόντσον, συνέχιζε με τους ανθρώπους στα χέρια των οποίων πέρασε διαδοχικά ο πίνακας, την κόρη του ζωγράφου και γιαγιά του πατέρα της, Τζέιν Ντόντσον και τον άντρα της και παππού του πατέρα της Ανδρέα Χατζηλουκά και τελείωνε με τους γονείς του, τη Λουίζ Χατζηλουκά και τον Αλέξη Λασκαράτο, που ο πατέρας της δεν είχε γνωρίσει. Είχαν πεθάνει και οι δύο στα χρόνια του πολέμου, όταν εκείνος ήταν μωρό ακόμη. «Όταν οι άνθρωποι φεύγουν», της είχε πει κάποτε, «αυτό που μένει είναι τα πράγματα. Αλλά πάνω και πέρα απ' αυτά οι ιστορίες τους. Αυτές είναι που μας φέρνουν πιο κοντά σ' εκείνους που δεν γνωρίσαμε ποτέ». Αλλά και σ' εκείνους που αφηγούνται τις ιστορίες τους, θα πρόσθετε η Λουίζα.

Η ιστορία του πίνακα της φωτογραφίας έφτανε στο τέλος της στα χρόνια της Κατοχής, όταν μαζί με τόσους και τόσους ανθρώπους που χάθηκαν για πάντα, χάθηκαν και τα δικά του ίχνη. Από τότε, ο πίνακας παρέμενε ένας «αγνοούμενος», ή ένας «αιχμάλωτος πολέμου», όπως άρεσε του πατέρα της να τον αποκαλεί, σαν να είχε ψυχή, σάρκα και οστά. Όμως η Λουίζα δεν ήξερε, κι αναρωτιόταν: τι ήταν αληθινό και τι ψεύτικο στην ιστορία του, όπως την ήξερε; Το ότι κάτι μπορεί να είχε αλλαχθεί για τις ανάγκες της αφήγησης στη μικρή σε ηλικία ακροάτριά του, μπορούσε πια μόνο να το υποθέσει. Ποτέ δεν της είχε πει ο πατέρας της, μεγαλώνοντας, και τώρα πια ήταν πολύ αργά για να τον ρωτήσει. Ο πίνακας όμως ήταν αληθινός. Αυτό πλέον το ήξερε. Η αυτοπροσωπογραφία του Τζόναθαν Ντόντσον, είχε πράγματι υπάρξει – κι αν η Λουίζα το είχε ποτέ αυτό αμφισβητήσει, μεγαλώνοντας, η φωτογραφία που κρατού-

σε τώρα στα χέρια της ήταν η απόδειξη πως οι αμφιβολίες της ήταν ανυπόστατες.

Η Λουίζα ακούμπησε τη φωτογραφία στα γόνατά της. Σκούπισε το πρόσωπό της με την ανάποδη του χεριού της κι έβγαλε από την τσάντα της το φάκελο που της είχε δώσει ο Πέτρος. Τον άνοιξε χωρίς να ξέρει τι να περιμένει και ξαφνιάστηκε όταν βρήκε μέσα ένα κλειδί και ένα χαρτί με τον αριθμό μιας τραπεζικής θυρίδας και το όνομα μιας τράπεζας. Είχε άραγε έρθει η στιγμή που η ιστορία του πίνακα, αυτή που τόσο βαθιά είχε χαραχθεί στην ψυχή της από τότε που ήταν μικρή, θα αποκτούσε ένα νέο, ένα πραγματικό τέλος; Η χαρά που τη διαπέρασε στη σκέψη αυτή, ήταν μικρού παιδιού. Ο πατέρας της δεν την είχε συνηθίσει σε ευχάριστες εκπλήξεις. Κι όμως, η ανυπομονησία της ήταν τεράστια.

Η Λουίζα άνοιξε την εξώπορτα του κτηρίου και βγήκε στην Πανεπιστημίου κρατώντας τη φωτογραφία σφιχτά. Ο ήλιος ήταν ζεστός κι εκείνη ένιωσε ξαφνικά μια απρόσμενη ευφορία.

2

Αθήνα, 1941

Ξεκίνησε για το στρατιωτικό νοσοκομείο με το χάραμα. Παρότι είχε γυρίσει σπίτι της αργά το προηγούμενο βράδυ, ύστερα από πέντε μέρες συνεχούς εφημερίας, το μόνο που επιθυμούσε η Λουίζ Χατζηλουκά ήταν να πετάξει τα βρόμικα ρούχα από πάνω της, να ξεπλύνει έστω και για λίγο τη μυρωδιά του νοσοκομείου και να επιστρέψει το συντομότερο στους τραυματίες της. Η έλλειψη ύπνου και ξεκούρασης καθόλου δεν την απασχολούσαν. Το μόνο που της έλειπε τώρα τελευταία ήταν ο χρόνος που ξέκλεβε τον πρώτο καιρό για τη ζωγραφική της και τώρα, με τις απαιτήσεις στο νοσοκομείο συνεχώς να αυξάνονται, γινόταν ολοένα και πιο δυσεύρετος. Οι προτεραιότητές της, από τη μέρα που κατατάχθηκε ως εθελόντρια νοσοκόμα του Ερυθρού Σταυρού, είχαν ανατραπεί.

Ήταν η πρώτη μέρα ύστερα από καιρό που το τσουχτερό χειμωνιάτικο κρύο είχε κάπως υποχωρήσει, κάτω από έναν αναπάντεχα δυνατό ήλιο. Στον μεγάλο λευκό τοίχο του σαλονιού της, οι πρωινές ακτίνες, έτσι όπως τρύπωναν από τις χαραμάδες στις γρίλιες των κλειστών παραθυρόφυλ-

λων, έπεφταν πάνω στον μοναδικό πίνακα: την αυτοπροσωπογραφία του Τζόνναθαν Ντόντσον. Κι όπως του έριξε μια φευγαλέα ματιά, βγαίνοντας, της φάνηκε πως για μια στιγμή οι φωτεινές γραμμές έδωσαν στο βλέμμα του ζωγράφου μια ιδιαίτερη ζωντάνια που τη διαπέρασε, δίνοντάς της κουράγιο. Άρπαξε βιαστικά το καπέλο της στολής της που ήταν ακουμπισμένο από την προηγούμενη πάνω στο αρ ντεκό τραπεζάκι της εισόδου και τράβηξε την πόρτα του διαμερίσματος με δύναμη, να κλείσει πίσω της.

«Καλημέρα κυρα-Φιλιώ», φώναξε δυνατά ανοίγοντας την εξώπορτα της πολυκατοικίας. Ο ήχος μιας ραπτομηχανής που ακουγόταν από το βάθος σιγανά έκανε μια παύση κι ύστερα ξανάρχισε. Στάθηκε στο κεφαλόσκαλο, στο πεζοδρόμιο της οδού Σκουφά, κρατώντας ακόμη το καπέλο της και με το παλτό της διπλωμένο στο χέρι, για πρώτη φορά ύστερα από καιρό. Έκλεισε τα μάτια κι έστρεψε για μια στιγμή το πρόσωπό της προς τον ήλιο. Κι ύστερα τα άνοιξε και φόρεσε το καπέλο της.

Περπάτησε ως τη στάση του λεωφορείου στη λεωφόρο Βασιλίσσης Σοφίας βιαστικά, με το βλέμμα της καρφωμένο ίσια μπροστά. «Αλκυονίδες μέρες», μουρμούρισε κι αναρώθηκε αν ήταν δυνατόν πάντα την ίδια εποχή να έρχονται αυτές οι λιγοστές, ζεστές μέρες του χειμώνα. Κι ύστερα, της πέρασε από το νου ότι αν τύχαινε να δεις μια αλκυονή να πετά ήταν γούρι. Αν κι είχε πολλή ανάγκη να της συμβεί κάτι καλό, δεν αναζήτησε το μικρό γαλανό πουλί, ούτε στους χαμηλούς μαντρότοιχους με τους κισσούς, ούτε στις πανύψηλες πιπεριές των δρόμων ή στα κλαδιά από τις ανθισμένες μιμόζες που έγγραφαν τις πρώτες κίτρινες πινελιές στο τοπίο, μακρινό πρελούδιο της άνοιξης. Κι ο λό-

γος δεν ήταν ότι δεν πίστευε στους μύθους και στις παραδόσεις, ούτε ότι γνώριζε πως η αλκυόνη δεν φωλιάζει στις πολυκατοικίες αλλά στις όχθες των λιμνών και των ποταμών –δεν απείχε πολύ από κει ο Ιλισσός, για να ξεστρατίσει καμιά–, αλλά γιατί ήξερε καλά πως κανένα γούρι δεν θα μπορούσε να αλλάξει την πραγματικότητα που προμήνυε εκείνο το ηλιόλουστο πρωινό: το νέο κύμα από τραυματίες που περίμεναν να φτάσει από το Μέτωπο. Μπήκε στο λεωφορείο και στάθηκε κοντά στην πόρτα.

Είχε καταταγεί ως εθελόντρια νοσοκόμα του Ερυθρού Σταυρού από τις πρώτες μέρες που ξεκίνησε ο ελληνοϊταλικός πόλεμος. Κι ενώ αρχικά, όπως οι περισσότερες εθελόντριες βρισκόταν στο σταθμό των πρώτων βοηθειών, προτού καλά καλά προλάβει να ολοκληρώσει την εκπαίδευσή της, χάρη στην ικανότητά της και την άριστη απόδοση στις εξετάσεις που έδωσε, ήταν από τις πρώτες που αποσπάστηκε σε στρατιωτικό νοσοκομείο. Πήγε στο πιο καινούργιο, που είχε στηθεί για τους τραυματίες του πολέμου στο επιταγμένο κτήριο του Αρσακείου σχολείου στο Ψυχικό.

Το λεωφορείο ανέβαινε αργά την οδό Κηφισιάς προς τα βόρεια κι ο κόσμος γύρω της, όπως άλλωστε και τα περισσότερα πρωινά εκείνο τον καιρό, μιλούσε για τους θριαμβούς στο Αλβανικό μέτωπο, τις νέες νίκες των Ελλήνων, την υποχώρηση των Ιταλών, τις περιοχές που καταλάμβαναν στην Αλβανία, το «ξεβράκωμα του Ντούτσε», τους «δειλούς μακαρονάδες». Χαμόγελα ήταν χαραγμένα στα πρόσωπα νέων και ηλικιωμένων, όχι όμως στο δικό της. «Κο-

ρυτσά, Αργυρόκαστρο, Άγιοι Σαράντα, Χειμάρρα», ήταν τα ονόματα που ξεχώριζαν. Η Λουίζ όμως δεν μπορούσε να χαμογελάσει για τις νίκες. Κοίταζε μπροστά της ανέκφραστη, σιωπηλή. Κι αυτό που επιθυμούσε όσο τίποτε άλλο ήταν να φωνάξει σε όσους βρίσκονταν γύρω της να πάψουν να θριαμβολογούν, να μετριάσουν επιτέλους τη χαρά τους, γιατί η άλλη όψη αυτής της νίκης ήταν κάτι που οι περισσότεροι δεν έφερναν στο νου τους, κάτι απίστευτα σκληρό: ο πόνος, η αγωνία κι ο θάνατος. Αλλά κάτι τέτοιο βέβαια δεν της το επέτρεπε η θέση της. Άλλωστε, καμία περιγραφή δεν θα ήταν αρκετή για να μεταδώσει αυτό που ένιωθε, όταν καθημερινά αντίκριζε τα τσακισμένα σώματα των νεαρών φαντάρων, των νικητών του Μετώπου. Στα λόγια δεν ήταν ποτέ καλή. Δεν είχε την ευκολία να εκφράζεται όπως με τη ζωγραφική της – εκεί τα βαθύτερα συναισθήματά της έβρισκαν μια άλλη διέξοδο στο φως. Κάθε νίκη απαιτούσε θυσίες, αλλά όσοι δεν είχαν κοιτάξει τον πόνο κατάματα δεν μπορούσαν να νιώσουν το πραγματικό τίμημα, το τι πλήρωναν οι περισσότεροι από τους ήρωες του Μετώπου για την πατρίδα. Απ' όσους υποδέχονταν στους θαλάμους του Αρσακείου, οι πιο τυχεροί γλίτωναν τη ζωή τους. Αλλά οι περισσότεροι θα έπρεπε να συνεχίσουν να πολεμούν, δυνατοί και γενναίοι μέσα στο σώμα που θα τους απέμενε για το υπόλοιπο της ζωής τους. Κι εκείνη, εξίσου γενναία μέσα στο δικό της, όσο κρατούσε ο πόλεμος, θα έπρεπε να συνεισφέρει αυτά τα ελάχιστα που μπορούσε.

Κοιτάζοντας έξω από το παράθυρο του λεωφορείου, η Λουίζ παρατήρησε πως ο δρόμος ήταν άδειος εκείνο το πρωινό. Αραιά και πού ξεχώριζαν κάποιες μοναχικές φιγούρες που περπατούσαν στην άκρη του δρόμου, φιγού-

ρες που αμέσως έσβησαν και χάνονταν μέσα στη γαλήνη του αττικού τοπίου. Κι ύστερα, ακόμα πιο αραιά, κάποιο αυτοκίνητο που κατέβαινε προς το κέντρο ή ανέβαινε προς την Κηφισιά, να κάνει την ερημιά του τοπίου εντονότερη. Και πίσω απ' όλα, οι χαμηλές, ήρεμες γραμμές του Ύμητού έδιναν την ψευδαίσθηση πως αυτόν τον τόπο τίποτα δεν μπορούσε να τον αγγίξει.

Δεν είχε περάσει πολύς καιρός από τις μέρες εκείνες που, στον ίδιο δρόμο, μέσα σε ένα αναπάντεχο για εκείνη κλίμα έξαρσης εθνικού φρονήματος και γενικού ενθουσιασμού, καμιόνια γεμάτα με πρόσωπα λαμπερά, φωτεινά, πέρναγαν το ένα μετά το άλλο πηγαίνοντας τους φαντάρους στους σταθμούς των τρένων για το Μέτωπο. Σ' αυτό το πρωτόγνωρο πατριωτικό παραλήρημα, οι περισσότεροι έτρεχαν με χαρά και βεβαιότητα, έτοιμοι ακόμη και να θυσιάσουν για την πατρίδα. Τα τραμ και τα λεωφορεία ξεχείλιζαν από νέους ντυμένους στο χακί. Κι ο κόσμος στους δρόμους τούς αποχαιρετούσε κι έστελνε ευχές. Μια μέρα, είδε κάτι νεαρά κορίτσια που έτρεχαν πίσω από ένα καμιόνι να πετούν μωβ κυκλάμινα στους φαντάρους. Εκείνοι τα έπιαναν στον αέρα και τις χαιρετούσαν όρθιοι από την καρότσα του φορτηγού στέλνοντας φιλιά, μέχρι που έμοιαζαν με κουκκίδες που χοροπηδούσαν στον ορίζοντα κι ύστερα, μόνο μια ακαθόριστη χακί απόχρωση που έσβησε. Κανείς δεν σκεφτόταν την επιστροφή τις στιγμές εκείνες. Αλλά τι θα σήμαινε τελικά αυτή η νίκη κατά των Ιταλών που τόση χαρά σκορπούσε τώρα γύρω της! Η Λουίζ αναρωτήθηκε: θα άφηνε η Γερμανία άραγε ατιμώρητους τους νικητές των συμμάχων της;

Μολονότι πολύς κόσμος ακόμη πίστευε πως η ουδέτε-

ρη στάση του Ιωάννη Μεταξά προς τους Αγγλογάλλους θα κρατούσε την Ελλάδα μακριά από τις βλέψεις των Γερμανών, η Λουίζ φοβόταν για το χειρότερο, όπως φοβόταν και τότε, την άνοιξη του '40, όταν πολλοί γνωστοί και φίλοι, διατηρώντας ακόμη μια παράλογη αισιοδοξία, υποστήριζαν ότι η Ελλάδα δεν θα εμπλεκόταν διόλου στον πόλεμο. Χρειάστηκε η είσοδος της Ιταλίας, τον Ιούνιο, και έπειτα, το Δεκαπενταύγουστο, ο τορπιλισμός του καταδρομικού «Έλλη», στην Τήνο, για ν' αρχίσουν να βλέπουν την πικρή πραγματικότητα. Αν και δεν ανακοινώθηκε επισήμως, για λόγους προφανείς, όλοι γνώριζαν πως η τορπίλη προερχόταν από ιταλικό υποβρύχιο. Και τότε, οι περισσότεροι από τους φίλους και τους γνωστούς της, όσες διαφωνίες κι αν είχαν πρωτότερα για τα πολιτικά, διαφωνίες που συχνά οδηγούσαν σε μεγάλους καβγάδες –όχι και τόσο μακρινούς απόηχους του Εθνικού Διχασμού–, σύσσωμοι δήλωσαν έτοιμοι να πολεμήσουν για την πατρίδα, αν, και όταν τελικά αυτό κριθεί απαραίτητο. Και αυτό έπραξαν, μαζί με τους υπόλοιπους Έλληνες. Μετά το θριαμβικό «Όχι» του Μεταξά στο τελεσίγραφο των Ιταλών, την 28η Οκτωβρίου, άφησαν εντελώς στην άκρη τις πολιτικές τους διαφορές και πήγαν και κατατάχθηκαν όλοι μαζί, ενωμένοι. Οι άντρες στον στρατό, η Λουίζ στον Ερυθρό Σταυρό.

Για τη Λουίζ, ο πόλεμος με τους Γερμανούς είχε ήδη αρχίσει στις 3 Σεπτεμβρίου του 1939, όταν ύστερα από την εισβολή της Γερμανίας στην Πολωνία, το Ηνωμένο Βασίλειο, της κήρυξε τον πόλεμο. Τη «Μάχη της Αγγλίας», δηλαδή τον γενναίο αγώνα των πιλότων της βρετανικής αεροπορίας, της RAF, το καλοκαίρι του '40, η Λουίζ τον παρακολουθούσε από το ραδιόφωνο και τις εφημερίδες με την ίδια αγω-

νία με την οποία τώρα διάβαζε για την πορεία του ελληνικού στρατού στο Αλβανικό μέτωπο. Έλληνες και Βρετανοί τώρα αγωνίζονταν ενάντια στον κοινό εχθρό.

Η μητέρα της δεν βρισκόταν πια στην Ελλάδα. Ύστερα από το θάνατο του πατέρα της Λουίζ από πνευμονία το 1932, η Τζέιν Ντόντσον, ο μόνος συγγενής που είχε πλέον η Λουίζ στην Ελλάδα, εδώ και δύο χρόνια είχε επιστρέψει στην πατρίδα της, τη Σκοτία. Η μητέρα της είχε γνωρίσει τον Ανδρέα Χατζηλουκά στη Γλασκόβη το 1910. Εκείνος ήταν τότε πετυχημένος χρυσοχόος στη Σμύρνη, κι έκανε συχνά ταξίδια στην Ευρώπη για να ενημερώνεται, και να προμηθεύει την εύπορη πολυπολιτισμική πελατεία του, ιδιαίτερα τα μέλη της λεβαντίνικης παροικίας, με κοσμήματα που ανταποκρίνονταν στις νεότερες τάσεις της ευρωπαϊκής μόδας. Η Τζέιν ήταν ταλαντούχα σχεδιάστρια κοσμημάτων. Μέλος του διάσημου Lady Artists' Club της Γλασκόβης, παρά τη νεαρή της ηλικία, είχε ξεχωρίσει στις ετήσιες εκθέσεις για τη δουλειά της με ασήμι και σμάλτο στο «αρ νουβό» στυλ της εποχής. Είχε φοιτήσει σε σπουδαίες σχολές, στο Glasgow School of Art και στο London School of Silversmithing, αλλά χρωστούσε το ξεχωριστό ύφος που ανέπτυξε και την ιδιότυπη τεχνική της –που δεν πέρασαν απαρατήρητα–, στη γνωριμία της με έναν σπουδαίο ιάπωνα τεχνίτη, τη δουλειά του οποίου παρακολούθησε από κοντά. Από τη μέρα εκείνη, το Μάιο του 1910, που ο Ανδρέας Χατζηλουκάς πρωτοαντίκρισε την Τζέιν Ντόντσον σε μια έκθεση κοσμημάτων δεν την άφησε στιγμή από τα μάτια του, παρά μόνο όταν τα έκλεισε για πάντα. Βαθιά ερωτευμένοι, παντρεύτηκαν και έζησαν στη Σμύρνη, όπου γεννήθηκε και η Λουίζ, μέχρι το '22, όταν αναγκάστηκαν να την εγκαταλείψουν.